

Azok, kik valamely nyugtalanságot 's fájdalmat éreznek, rendszerént úgy vélekednek, hogy fájdalmokat más helyen könnyebben elszenvedhetik. Eszékbe sem jut azt gondolni, hogy boldogtalanságoknak oka magokban van, hogy indulatjaik nintsenek elegendé megzabolázva, 's hogy saját türehetlenségek által zaklattatnak, mely őket mindenüvé kíséri, 's következképen akármely országban is fogná kinózni. A' tapasztalás elébb vagy utóbb meggyőzheti őket arról, hogy a' meglegedés' forrása magában a' szivben vagyon, és hogy az, a' ki boldogságát a' külső dolgoknak 's nem szivének változásában keresi, életét haszontalan próbákban vesztegeti-el, 's fájdalmait a' helyett, hogy eltávoztatná, inkább meg-sokasítja.

K. S.

14.

A' szép könyvek' olvasásáról.

(Funke után.)

A' könyvolvasás egy a' legnemesebb, leghasznosabb és legkellemesebb foglalatossá-gok közzül. Mely boldogság a' minden időkbéli legnagyobb elmék' társaságában lenni, hal-hatatlan munkáikat tsudálni, 's a' velek való barátságos társalkodás által legszebb érzései-keket, gondolatjaikat és esméretjeiket, ezen sok esztendei gondolkodásoknak és tapasztalá-soknak gyümöltseit, könnyű munkával magáévá tenni!

Önként értetődik, hogy itt nem az olyan olvasásról szólok, mely annak, a' ki va-lamely tudományt jól megakar tanulni, elmulhatatlan kötelessége. Az olyan olvasásnak kü-lönös és meghatározott tzélja lévén, különös regulái is vagynak, mellyek a' tudomány' ta-nulásnak alkalmával előladatnak. Itt tsak az olyan olvasás tárgyam, mellyel általjában az értelmes ember tsak azért foglalatoszkodik, hogy általa lelkét hasznos és kellemes esmére-tekkel gazdagítsa, jónak és szépnak érzését elevenítse, 's szivét nemesítse. Jóllehet az il-lyen olvasás sok tekintetben igen hasznos, még sem adhat a' léleknek új tehetségeket, ha-nem a' már meglévőket naponként nagyobb tökéletességre emelheti. A' legnagyobb ta-pasztalású öreg is tanulhat a' könyvekből, az ifjakat pedig az azokkal okosan való élés ide-jeit meglelőző értelemmel ruházza-fel.

De kevesen nézik az olvasást ezen szempontból; legtöbben sokkal tsekélyebb tzélt akarnak általa elérni, 's azért sokkal kevesebb hasznát is veszik, mint vehetnék. Némel-lyek azért olvasnak ugyan, hogy lelkeknek esméretekre vágyását kielégítsék; de abban hi-báznak, hogy azon étekeknek, mellyek ezen éhséget elvehetik megválasztásában, inkább arra néznek, mi van inyekre, mint arra, mi szolgál egésségekre; 's fájdalom! a' mai vi-

lágébli szakácsok, sokszor úgy készítik az étkeket, hogy azok, melyek legkevesebbé egészségesek, leginkább hízelkednek az ízlésnek. Gyakran pedig ízlésünk' romlottsága miatt is a' rosszat a' jónál feljebb betsüljük. Némelyek csak úgy tekintenek a' könyvbe, mint sokan zsebórájokra; azért, mert mások is tselekszik azt, nem azért, hogy az időt annál gondosabban használják.

Vagynak még olyanok is kik azért olvasnak könyveket, hogy benne hibákat keresenek; 's kik úgy rohannak azokra, mint a' vámos tisztek arra, a' mit valamely utas a' városba magával visz, tsupán hogy lássák, ha nem találhatnak e benne tiltott portékát.

Az olvasásnál tulajdonképen való tzelünknek annak kellene lenni, hogy általa magunkat jobbitsuk, 's olly tökéletességeket szerezzünk, melyek által a' közjót jobban előmozdithassuk. Ha ez igaz (a' mit pedig ki tagadhatna?) a' könyvek bétét nem más határozhatja meg hanem az ő hasznok; 's az író, ha nemesen gondolkozik, nem egyébért kíván munkájának szépséget adni, hanem azért, hogy a' hasznos igazságokat 's nemes érzéseket hozzájuk illendő tsinos köntösbe öltöztesse, 's annál inkább megkedveltesse. Sokkal többször fogja azt kérdezni, mit fog a' Virtus, mint azt, mit fog a' Critica könyveiről itélni. A' ki a' közönség előtt írásával megjelenik, mindenkor készen tarthatja magát erre a' vadra, hogy munkája több szépségekkel bírhatna, mint bir. 'S ettől nints is oka annyira félni, inint a' másik fontosabb vádtól, mely abban áll, hogy nem eléggé nemes tárgyat választott magának. Nem tzelöm azokat menteni, kik elégséges talentomokkal nem bírván könyveket írni bátorodnak, 's azzal akarják magokat védelmezni, hogy használás' kedvéért írnak. De valamint tagadhatlan, hogy az írótól az írásra való talentomot szükségesképen meg kell kívánni: úgy bizonyos az is, hogy minden könyv' fő tzeljének az erköltsi haszonnak kell lenni:

Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria.

Phaedr.

A' szép munka erköltsi haszon nélkül olyan — mint a' szép virág jó illat nélkül, 's az, a' ki azt egy másíknál, melyben az előladásnak némely hijánosságai mellett több erköltsi szépségek találhatunk, feljebb betsüli; magát lealatonítja, 's azt mutatja, hogy az öltözetet tekinti, nem az öltözetben lévő embert.

Egy nemes tselekedet sokkal szebb, mint a' mesterségnek akár mely szép műve; 's a' nemes szívű ember is kétség kívül sokkal besebb, mint a' tsupa kellemes magaviseletű. Az ollyan Író, ki a' jót és hasznost munkájának fő tzeljává teszi, ha szintén előladásában némely fogyatkozások vagynak is, sokkal nagyobb mértékben megérdemli tehát tiszteletünket, mint az, a' ki a' vétkek' mérgét az elmének minden mesterségei által édes ízűvé kívánja tenni.

Azt az ellen-vetést lehetne ugyan itt mondani, hogy a' szép mesterségeknek nem a' haszon, hanem a' gyönyörködtetés fő tzeljok. Fel tévén is, hogy ezen állítás igaz; mi fog belőle következni? Melyik részét az emberi nemzetnek kívánja a' művész gyönyörködtetni, a' jobbikat e, vagy a' rosszabbakat; 's melyik részben akar maga is számláltatni? Mentheti e magát ezzel, hogy a' Virtus' festésében nem olly szerentés, mint a' vétekezés, vagy némely haszontalan tsekélységekében? Nem annyit tenne e ez, mint ha azt mondaná,

hogy tsak a' vétek 's a' haszontalan tsekélységek tudják ötet lelkesíteni? Ki kényszeríti ötöt az írásra? jobbitsa 's nemesítse-meg elébb szívét, azután írjon.

Melly sokkal felül-haladnak e' részben sok pogány Írók némelly Keresztýén Írókat! Xenophon, Cicero, 's Plutarkus, minden századokban elfelejthetetlenek lesznek, 's a' böltsék és jók mindenkor fogják keresni társaságokat. 'S ők azért, hogy hasznos írtak, nem kevesebbé gyönyörködhetnek.

Egy Romai költőnek azon sokaktól, utána mondott mentsége, hogy a' munkának nem épen szükség fedhetetlen erköltsűnek lenni, tsak írója legyen az, felette nyomorult mentség. Az igazán nemes gondolkozású ember szégyenl valamit olyat mondani, vagy tsak maga felől gyaníttatni is, a' mit tselekedni szégyenlene.

A' költőknek legkiváltképen ilyen gondolkozásuaknak kellene lenni. A' költői munkák nagyobb erővel hatnak a' szívre, mint egyéb írók; 's a' mi itt különös figyelmet érdemel, főképen a' fiatalok' számára irattatnak. Mert hányadik öreg gyönyörködik tsak felényire a' Poezísban, mint a' fiatalok! melly könnyen lehet pedig az ifúság' szívében, melly még a' jóban nints megerősödvé, sok olyannak is káros következése, a' mi az ülepdedtebb gondolkozásuaknak nem veszedelmes!

Vagynak viszont olyan emberek, kik az elől-adás' minden szépségeit, a' vallási és erköltsi tárgyakból egészen ki akarják rekeszteni, 's kik az olyan könyveket, mellyek efféle kellemmel bírnak, épen nem olvassák. Ez a' bal vélekedés sem kevésbé ártalmas. De ha az ilyenek meggondolnák, hogy szépen írni nem egyebet tesz, mint gondolatjait világosan, helyesen, természeti renddel és nemesen elől-adni: vallyon buzgólkodhatnának e' a' szép írás ellen? Kérdést sem szenvedhet, hogy jobb a' hasznos és szívet tárgyazó igazságot kellemes és szeretetre méltó ábrázatban mutatni, mint hidegen szárazon rendetlenül 's alacsony módon elől-adni. Ha az emberek munkájiknak valami szépséget adhatnak: ki érdemli azt meg jobban, mint a' jó, és hasznos?

Vallyon a' bölts Teremtő a' napot, azért, hogy az reánk nézve az égi testek között legszükségesebb, kevesebbé szépnek alkotta e'?

Némellyeknek épen nints tehetségek az elme munkájának szépségeit érezhetni; jöllehet külömben rendkívül való talentomokkal bírhatnak 's az emberi társaságnak igen hasznos tagjai lehetnek. Az az egykori Mathematikus nem tsufolást, hanem szánakozást érdemel, ki Virgilius' Aeneisét tsak azért olvasta, hogy Aeneas utazását a' Mappán kikeresné. Az ő lelke nem ugy volt alkotva, hogy ezen jeles költőnek szépségeit érezhette volna.

Még mások vagynak, kik nem minden szépséget kárhoztatnak az elme' munkájában, hanem tsak a' szépségnek némelly neveit; minthogy magok tsak némelly neveit tudják érezni. Nem lehetne őket vádolni, ha tsak ezt mondanák: ez én reám nézve nem szép. De fölbnyire tovább mennek. Ha valamelly felségeset olvasnak, nem jut eszükbe azt gyanítani, hogy az a' munka az ő látások' határán túl vagyon, hanem azt egy általán fogva felpuffadtak és érthetetlennek nevezik. Az ilyen gántsolók nem kevesebbé nevetségessé, mint az volna, a' ki erősen azt állítaná, hogy a' Sas nem repül magasabban, mint a' szelíd Lúd, tsupán azért, minthogy erőtlen szemei a' Jupiter' madarát nem érnék utól.

Még egy nagy elme se volt, melly minden nemekben egyaránt nagy lett volna. Sokrates nem volt egyszer mind Homérus is, Demosthenes nem Sokrates is, Aesopus nem F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

Sophokles is; mindazáltal egyik sem vetelte-meg ezek közül a' maga előtt élőket. A' nagy lelkék mindenkor betsülnek más nagy lelkekkel, 's tsudálják azoknak nagy tökéletességeit, ha szintén a' magok nemek szerént különböznek is. Minden szépet szépnak találnak, ha bár attól a' széptől, melly az ő talentomok körébe tartozik, nagyobb mértékben elragadtatnak is. Középszerű lelkék azok, kik tsupán egy vagy két nemű szépséget tudnak érezni, 's a' többit hidegen megvetik.

K. S.

15.

Némelly elmésen gunyoló jegyzések Lichtenbergből.

A' n a g y e m b e r.

A' legnagyobb emberek' tulajdonsági egyesülve voltak nála; félre tartotta a' fejét mint Nagy Sándor; mindég a' hajában bibirkélt mint Julius Caesar; annyi kávé tudott inni mint Leibnitz, 's ha bele vette magát ülő székébe, ételt italt elfelejtett mint Newton, 's ötet is mint ezt fel kellett költeni; parókáját ugy viselte mint Johnson, 's egy nadrág-gombja mindég nyitva volt mint Cervantesnek.

Hogyhogy? Hát értenünk kellene a' dolgot, ha róla disputálni akarunk? Én a' disputációhoz elmulhatalanúl szükségesnek tartom, hogy legalább egyikik ne értse a' dolgot, a' mellyről szó vagyon; sőt az igazán eleven disputációnak legnagyobb tökéletességében egyik résznek sem kell semmit is a' dologból érteni, 's azt sem kell tudniok mit beszélnek magok. Ez Lullusnak * egész mestersége: nem arcanum, hanem találós mese: ő a' világot bolonddá tette, mint sok Philosophus előtte és utánna. Ezen mesterséggel mindnyájan birunk, 's az már a' prózában beszélés' mesterségében is benne vagyon. Nem mesterség valamit röviden mondani, ha valami mondani való vagyon, mint Tacitusnak. De ha valakinek semmi mondani valója nints, 's még is egy könyvet ír, 's az igazságot magát az *ex nihilo nihil fit*-jével mintegy hazugságban hagyja, azt már mesterségnek tartom.

* Az Lulliana minden dolgokról értelem nélkül való beszélhetőség mestersége. Lullus Raymondusnak a' XIII-dik század' egyik híres Scholasticusának találmánya.